

Лариса Топчий
(м. Ізмаїл)

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАГОЛОВКІВ-ПАРЦЕЛЯТІВ

Одним із питань сучасного лінгвістичного зацікавлення в царині українського газетного дискурсу є розчленовані структури комунікативного синтаксису, а саме парцельовані, як виразники експресивності мовлення.

Феномен явища парцеляції давно цікавив мовознавців і в загальнотеоретичному, й у практично-методичному планах. Студіюванню таких структур присвячено праці Ш. Баллі, Ж. Вандрієса, В. Виноградова, Р. Якобсона. Царину наукових пошуків у дослідженні парцеляції сформувавши праці О. Андрієвської, І. Вихованця, П. Дудика, А. Загнітка, М. Каранської, Г. Конюхової, Н. Плющ, І. Чередниченка, Т. Шевченка, Л. Щерби та ін.

У мовознавстві природа парцеляції та особливості її функціонування розглядалися на матеріалі багатьох мов і здійснювалася у різновекторних аспектах: риторико-стилістичному (Г. Копніна, О. Сидорова, Т. Хазагерова); прагматичному (М. Кусова, Н. Молош, З. Омаєва, О. Плаксина, Л. Сурованкова, А. Хаймурзіна, Н. Шубіна); структурно-граматичному та стилістичному (Ю. Ванніков, З. Денисенко, В. Жайворонок, Є. Іванчикова, Н. Конопленко, Л. Конюхова, О. Селіванова, А. Сковородників, М. Реуцький); когнітивно-дискурсивному (Н. Гур'єва, Г. Єржанова, А. Цумарьов) та ін.

Лінгвістично кодифікована сфера публіцистичного мовлення відкрита для інновацій, до яких і належить парцеляція. Цей засіб увиразнення мовлення як актуалізатор мовленнєвого авторського задуму стає поширеним явищем у заголовках – важливих структурно-семантичних компонентах медіатексту.

Парцеляція як активне явище в мові публіцистики зумовлене екстралінгвістичними факторами: прискоренням сучасного темпу життя і, у зв'язку з цим, необхідністю передавати інформацію більш виразним і коротким способом [1, с. 282], оскільки «на зміну гармонійному і впорядкованому синтаксису мови українських газет прийшов синтаксис розчленований, у якому панує принцип дисгармонії» [2, с. 290].

Формально цей процес відбувається через переривання синтагматичного ланцюжка за рахунок паузації між його компонентами, яка графічно позначається різними розділовими знаками. Через процес розчленування єдиного синтаксичного цілого на інтонаційно-сміслові самостійні мовні одиниці парцеляція виокремлює рематичну частину повідомлення – парцелят. Оформлений пунктуаційно як гравітаційний центр думки, він виступає наслідком мовної інформаційної компресії, яку автор виокремлює логічним наголосом, репрезентує його інтенції та оцінки, сприяє лаконізації висловлення. Недаремно цей феномен тлумачать як «синтаксичну універсалію мовлення, що

передбачає побудову повідомлення шляхом розділення речення на кілька самостійних висловлень, інтонаційно та графічно відокремлених, проте єдиних за змістом [5, с. 449]. Цей складник експресивного синтаксису розширює інформативність синтаксичної одиниці, інтенсифікує значення сегментованих частин, увиразнює їх, а сам парцелянт виконує функцію доповнення, уточнення, акцентування й емоційного виокремлення вміщеної в ньому інформації [3, с. 93].

Обстежений матеріал дає підстави констатувати, що парцеляція – засіб членування комунікативно-стилістичної організації тексту, який застосовується для посиленого інтелектуального й емоційного впливу на читача. Журналісти, користуючись привабливістю парцельованих конструкцій, максимально вичавлюють із них стилістичний та прагматичний потенціал. Відповідно, парцелювання – це авторський прийом, який стає засобом експресивного виокремлення, що сприяє виконанню ряду функцій: емоційно-впливової, експресивно-граматичної, експресивно-емоційної, образотворчої, конструктивної, комунікативно-прагматичної, характерологічної, функції резюмування, функції конкретизації тощо.

Парцельовані конструкції володіють багатими потенційними можливостями в плані впливу на читацьку аудиторію, що дозволяє розглядати парцеляцію як явище, що повністю відповідає основним функціям ЗМІ і займає центральне місце серед інших експресивних синтаксичних конструкцій у реалізації «конструктивно-стильового вектора газетних текстів» [6, с. 42]. Це досить вдалий спосіб журналістів привернути увагу масового читача. Пор.: *Їхав козак у президенти. На чужому возі* (УС, 2018); *Бліда поганка. В театральній обгорті* (ЛУ, 2017).

Синтаксичні моделі подібних заголовків стають інструментом, який акцентує увагу читацької аудиторії, активізує її зацікавленість і спонукає до прочитання. Вони є своєрідним навігатором, який допомагає читачу орієнтуватися в потоці статей на газетних шпальтах, а журналістам розставляти необхідні смислові та емоційні акценти. Саме з цих причин слід визнати парцельовані заголовки одним із найбільш ефективних засобів підвищення привабливості газетного дискурсу.

Структурно заголовкові комплекси українських газетних текстів різноманітні, їх можна розподілити на парцеляти із простою та складною побудовою. Обстежений матеріал свідчить, що особливої рельєфності на шпальтах газет набувають заголовки, граматична структура яких оформлюється за моделлю простого речення, як-от: *Конституційний суд скасував плату за пропуску. Назовсім* (ГУ, 2017); *Дорога до глядача. У виборця* (УС, 2004). Тенденція до оригінальності, нестандартний мовленнєвий ритм таких побудов, які реалізують експресивно-емоційну функцію, інтригує читача й закликає його до прочитання.

Меншою продуктивністю відзначена парцеляція заголовків, сегменти яких за моделлю являють собою частини складного речення. Це може бути парцелянт, який сполучується з базовою частиною сурядними засобами зв'язку, як-от: *Справжнє українське є добре. І добре, що є* (УС, 2017). Переважає, як засвідчено,

парцелювання частин, які за своєю структурою відповідають підрядній частині із значенням причини. Найактивнішим сполучником у позиції парцельованої підрядної частини виступає сполучник *бо*, що зумовлено його міжстильовим характером: *Закривайте газ! Бо економно* (УК, 2019); *З'єдналися родинні ниточки. Бо жива в роду пам'ять* (ГУ, 2016).

Спостережено, що парцелюватися можуть як головні, так і другорядні члени речення. Так, у сучасних газетних текстах найчастіше зазнають парцеляції другорядні члени речення, які, виконуючи функцію додаткового інформаційного розгортання думки, через певну структурну переривчастість набувають особливого семантичного навантаження.

Для виокремлення найважливіших деталей загальної картини та посилення експресивно-емоційної функції парцельованої частини частіше використовують додатки, з-поміж яких переважають конструкції з непрямыми поширювачами: *Посіви озеленять. Грошима* (ГУ, 2018); *Кіпр, як і раніше, привабливий. Для всіх* (ГУ, 2018). Рідше вживані, але теж стилістично вагомі, парцеляти з прямими додатками: *Районні депутати вимагають влади. І грошей* (ГУ, 2018). Активізуючи логічний висновок, такі речення виконують функцію резюмування, їх виразність залежить більше від синтаксичної структури, ніж від лексичного наповнення.

Імітуючи розмовне мовлення, зазнають парцеляції означення, у яких через фразовий розрив атрибутивних зв'язків досягається ефект невимушеності, легкості, відбувається емоційно-експресивне виокремлення певної ознаки: *Як президент та парламент право поділили. Валютне* (ГУ, 20017); *Кухня. Комунальна і політична* (УС, 2016). Парцеляція означень формує розчленоване мовлення із чітко розставленими акцентами, реалізуючи експресивно-видільну функцію та функцію конкретизації. Саме тому вони використовуються в різних газетних жанрах: у повідомленнях, репортажах, нарисах, відгуках, інтерв'ю тощо.

Почастішало парцелювання іменникових обставин із актуалізацією різноманітних значень, як-от: – мети: *До Вашингтона прибув маршал Північної Кореї. Усувати взаємну недовіру* (УС, 2009); – причини: *Премію миру можуть і не присуджувати. Через війну* (ГУ, 2017); – міри: *Театр житиме. Принаймні місяць* (УК, 2018); – часу: *Дешевий газ, може, й дадуть. В останні дні роботи* (ГУ, 2019); – місця: *Відгодований Васька. На українському телебаченні* ЛУ, 2019); *Стежками, дорогами. До Києва* (УС, 2018) тощо. Стилiстична вагомiсть таких конструкцiй обумовлена iнтонaцiйно-зiмiстовим виокремленням рiзнопланових iнформацiйних вiдрiзкiв, якi фокусують увагу на важливих у зiмiстовому планi моментах. У ролi заголовкiв газетних публiкацiй такi парцеляти виконують експресивно-видiльну функцiю i водночас функцiю розгортання зiмiсту заголовка. Функцiю поширювача iнформацiї базового речення виконують i прислiвниковi обставини: *Землю продали. Тихо. Мирно* (УК, 2018); *Квартири дорожчатимуть. Повiльно, але вiрно* (УК, 2019).

У публiцистичних газетних жанрах визначальною є тенденцiя до ланцюгового розташування парцельованих сегментiв, якi актуалiзують кожний

мовний відрізок: *Історія мучеництва. За Україну. За державу. За рідну мову* (ЛУ, 2018). Стилiстично виразними в мові української преси стають парцельовані дієприслівникові звороти, наявність яких є неприйнятним у газетних комплексах: *Китай переводить торгівлю з Японією на юань. Відв'язуючись від курсу долара* (УК, 2018). Саме така конструкція і змушує читача звернути увагу на статтю, заголовок якої у нормативному оформленні був би менш привабливим.

Помітно, що мова сучасної української газети у межах однієї синтаксичної одиниці тяжіє до поєднання різнопланових синтаксем, парцельованих і приєднувальних. Також парцеляція заголовкових комплексів нерідко супроводжується використанням стилістичної конвергенції, складним прийомом, який заснований на взаємодії стилістичних засобів одного або різних рівнів мови внаслідок виконання ними єдиної стилістичної функції [4, с. 11]. Спостережено, що парцелювання і конвергенція впливають на обидві частини і змінюють їх комунікативне завдання. Прикладом цього може бути наявність у заголовках розгорнутої метафори, яка надає їм яскравої внутрішньої форми, образності, підтримує їх привабливість: *Цигаркові магнати об'єднуються. Щоб дати прикурити конкурентам* (ГУ, 2019); *Авторинок виїхав з кризи. Але на цьому і забуксував* (ГУ, 2018).

Для більшої привабливості і ємності журналісти часто використовують еліпсис, що за будовою наближає заголовок до розмовного конструкції. Такі парцеляти вже стають типовими для сучасного газетного дискурсу: *Риба йде на нерест. А браконьєри – на промисел* (ГУ, 2018). Зазначимо, що конвергенція цих фігур може супроводжуватися антитезою, повтором або синтаксичним паралелізмом: *Нам загрожують радіоактивні корови. А американцям – радіоактивні мурахи* (УК, 2017). Ілюстрації свідчать, що конвергенція стає способом вираження авторського «Я» і спрямована більше на реалізацію функції впливу.

Яскраву експресивність мають парцельовані заголовки, побудовані на грі прямого та переносного значень слів, які розташовані в базовій частині конструкції: *Прем'єр-міністр знову парить. Тепер у Качанівці* (ГУ, 2014). У такому разі цей стилістичний прийом сприяє перерозподілу інформаційного навантаження частин речення.

Відзначимо, що парцельовані заголовки, вступаючи в конвергенцію з іншими стилістичними фігурами і тропами, надають назві динамічності, виокремлюють проблему, підкреслюють складність, дискусійність і неоднозначність обговорюваних у статті питань.

У мові української преси комунікативно-прагматична функція парцельованих заголовків робить їх найяскравішим засобом оформлення й увиразнення думки, оскільки, окрім об'єктивної інформації, закладеної в структурі синтаксеми, додаються ще й авторські інтенції та оцінки.

Отже, прийом синтаксичної парцеляції – ефективний засіб створення яскравих різноманітних заголовків газетних статей, активне вживання яких засвідчує стилістичний динамізм сучасної газетної мови. Вони характеризуються

серйозним стилістичним і експресивним потенціалом, рельєфніше окреслюють проблему публікації, значно поживляють виклад, що й забезпечує підвищену увагу до повідомлення з боку читача.

Список використаної літератури:

1. Иванчикова Е. А. Парцелляция, её коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции. *Русский язык и советское общество. Морфология и синтаксис современного русского литературного языка*. Москва : Наука, 1968. С. 277-301.
2. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагматичний аспекти : монографія. Вінниця : Нова книга, 2009. 400 с.
3. Конопленко Н. А. Текстотвірний потенціал парцельованих конструкцій : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2007. 186 с.
4. Копнина Г. Конвергенция стилистических фигур в современном русском литературном языке (на материале художественных и газетно-публицистических текстов) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Красноярск, 2001. 26 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-Київ, 2006. 716 с.
6. Сидорова Е. Парцеллированные конструкции как средство реализации конструктивно-стилевого вектора современного газетного текста. *Вестн. ВолГУ*. 2007. № 6. С. 40-46.

Анотація

Топчий Лариса. Функціонально-стилістичні особливості заголовків-парцелятів

У статті на матеріалі сучасних газетних видань проаналізовано одне з явищ експресивного синтаксису – парцеляцію, яке розглядається як процес розчленування єдиного синтаксичного цілого на інтонаційно-сміслові самостійні мовні одиниці. З'ясовано, що цей феномен здатний виокремлювати базову, тематичну, частину і парцелят, рематичну частину повідомлення, і що цей процес відбувається через переривання синтагматичного ланцюжку за рахунок паузації між його компонентами, яка графічно позначається різними розділовими знаками. Визначено, що парцелят як гравітаційний центр думки є наслідком мовної інформаційної компресії, яку автор виокремлює логічним наголосом.

Ключові слова: парцельовані заголовки, синтаксичні моделі, засіб експресивного виокремлення.

Summary

Topchy Larysa. Functional and stylistic features of parcel titles

The article analyzes one of the phenomena of expressive syntax on the material of modern newspaper publications – parcelling, which is considered as a process of dismemberment of a single syntactic whole into intonation-semantic independent language units. It turns out that this phenomenon is able to distinguish the basic, thematic, part and plot, rhematic part of the message, and that this process occurs through the interruption of the syntagmatic chain by pausing between its components, which are graphically denoted by different punctuation. It is determined that the punctuated plot as a gravitational center of thought is a consequence of linguistic information compression, which the author distinguishes with a logical emphasis.

Keywords: *parceled headings, syntactic models, means of expressive separation.*

DOI 10.31909/26637103.2021-(8)-14

УДК 821.161.2: 82-1

Тетяна Цепкало
(м. Вінниця)

ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ У ПОЕЗІЇ ВІКТОРА НЕБОРАКА

У сучасному літературознавчому дискурсі інтермедіальність як синтез і взаємодія різних видів мистецтва та кодових систем набуває статусу методології аналізу художнього твору. За О. Маріною, «інтермедіальність характеризує текст як поєднання численних інших текстів чи їх фрагментів, відтворення полікодових (аудіальних, візуальних, тактильних) феноменів, сполучення непеєднуваного, іноді парадоксального, що приводить до невичерпності й непередбачуваності авторських варіацій» [2, с. 9]. Це дає можливість інтерпретувати художню картину світу митця та розкодувати імпліцитний рівень словотворчих акцій поета.

Теоретичні засади інтермедіальності в українському літературознавстві розробляли Т. Бовсунівська, О. Бровко, І. Жодані, С. Нагорна, Н. Мочернюк, В. Просалова, А. Саприкіна, М. Фока, О. Шикиринська та ін. Особливості творчості В. Неборака досліджували Н. Віконська, І. Ільїн, М. Рябчук, Н. Філоненко та ін. Інтермедіальність поезії митця розглядається вперше, що й становить *актуальність* нашої розвідки.

Метою статті є аналіз інтермедіальної поетики у ліричній творчості В. Неборака. Основними завданнями є: виявити інтермедіальні елементи в поетичних текстах митця; окреслити зв'язки його поезії з кінематографом, театром, музикою та образотворчим мистецтвом; дослідити міжвидову інтеракцію часо-просторових та просторово-зорових мистецьких кодів у ліриці одного з представників літературного угруповання «Бу-Ба-Бу».

Інтермедіальні елементи зустрічаються уже в першій поетичній збірці В. Неборака «Літаюча голова» (1990). У вірші «Метро. Версії» подорож